

Тамара Воловенко,

мол. наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Реферативна база даних як інформаційний ресурс бібліотеки

У статті розглядаються ключові характеристики та переваги використання баз даних як електронного інформаційного об'єкта. Висвітлено формування галузевого реферативного ресурсу з психолого-педагогічних питань й освіти, участь у цьому процесі мережі освітянських бібліотек МОН України і НАПН України. За кількісними показниками проаналізовано представлення реферативної інформації психолого-педагогічної тематики у галузевій РБД як складовій інформаційних ресурсів бібліотеки.

К л ю ч о в і с л о в а: інформаційний ресурс, реферування, загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова», ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, галузева реферативна база даних, освітянські бібліотеки, кооперація.

Будь-яка людська діяльність безпосередньо або опосередковано пов'язана з отриманням, виробництвом, споживанням інформації. Тобто можна говорити про те, що практично всі сфери життєдіяльності суспільства залежать від процесів інформаційного забезпечення, «стрижневим питанням якого є питання про інформаційні ресурси» [9, с. 57].

У Законі України «Про Національну програму інформатизації» інформаційний ресурс визначено як «сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо)» [8, с. 4]. Бібліотечна енциклопедія тлумачить поняття «інформаційні ресурси» як сукупність даних, які отримані та накопичені в процесі розвитку науки і практичної діяльності людини для багатоцільового використання в суспільному виробництві та управлінні, що зафіксовані на будь-якому носії інформації [2]. У інших джерелах інформаційні ресурси визначаються як перероблені та систематизовані дані; як інформація; як окремі документи, як масиви документів, котрі входять до складу інформаційних систем; як знання, зафіксовані на матеріальних носіях [8, с. 5].

Інформаційний ресурс має свої особливості, які відчутно впливають на процеси його формування, забезпечення доступності, а саме:

- практично невичерпний;
- має потенційне значення (не самостійний);
- після використання не зникає, а зберігається і навіть зростає;
- ефективність повторного застосування пов'язана з ефектом повторного застосування знань;
- виступає формою безпосереднього включення науки до складу продуктивних сил;

- виникає в результаті не просто розумової праці, а її творчої частини;
- перетворення знань в інформаційний ресурс залежить від можливостей їх кодування, розподілу і передачі.

Структурно інформаційний ресурс має вигляд організованої сукупності власне інформації (в її традиційному розумінні) – контенту і набору правил, що описують синтаксичний або семантичний пошук, – та технології. Якщо говорити про електронний інформаційний ресурс, то тут контент має бути представлений в електронному вигляді. Процеси обробки, пошуку, формування потрібної інформації повинні здійснюватися в автоматизованому режимі, при наявності відповідного програмного забезпечення. Виходячи з цього, подання, споживання, використання інформації може здійснюватися лише за допомогою засобів обчислювальної техніки. Відповідно, у структурі електронного інформаційного ресурсу можна виокремити три складові:

- власне інформація, що становить певну цінність, заради існування якої інформаційний ресурс створюється;
- технологія, тобто програмний продукт, який забезпечує автоматизацію процесів пошуку, обробки, формування, зберігання, подання, використання інформації;
- техніка, за допомогою якої здійснюється споживання, використання, подання, зберігання інформації [3].

У міру накопичення інформаційні ресурси акумулюються, узагальнюються, виникає необхідність їхньої систематизації та структурування за різними ознаками та подання у більш зручному для корис-

тувача вигляді, який скорочує витрати часу і сил на пошук потрібної інформації. Найважливіші зміни у сфері пошуку, обробки, зберігання і поширення інформації, що пов'язані з упровадженням і широким застосуванням інформаційно-технічних засобів, стали характеристиками такої форми подання структурованих інформаційних ресурсів, як бази даних. Саме їхні ключові характеристики – інформаційний зміст та електронна форма його представлення – не тільки зумовлюють переваги використання баз даних у різних галузях суспільного життя, а й дають змогу розглядати їх як інформаційний за своєю природою об'єкт. Бази даних сприяють забезпеченню повноти і оптимальності фіксації, актуальності та доступності інформаційних ресурсів у єдиному систематизованому вигляді, високу швидкість оброблення та використання інформації. Зокрема, для виконання бібліотекою комунікаційної й освітньої ролей у організації доступу до достовірної та якісної інформації стосовно наукових досягнень доцільно використовувати генеровану бібліотеками бібліографічну і реферативну інформацію.

Реферативна інформація як складник системи вторинних інформаційних ресурсів є загальноприйнятою формою оперативного обміну науковими досягненнями. Реферат, у якому стисло викладено зміст первинного документа з основними фактичними відомостями та висновками, – це готова до використання інформація, що інколи позбавляє необхідності читати першоджерело [12].

В умовах розвитку інформаційно-технологічного суспільства педагогічна наука й освіта потребують оперативної, своєчасної та повноцінної інформації, швидкого, зручного доступу до баз даних різної тематики, тобто до результатів як вітчизняних, так і світових досліджень. З огляду на становлення в Україні «суспільства знань», в якому визначальну роль відіграють інформаційні ресурси та інноваційна діяльність бібліотек, а також необхідність створення в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (ДНПБУ) ефективного галузевого інформаційного ресурсу колектив ДНПБУ у співпраці з бібліотеками освітнянської мережі НАПН України, МОН України впродовж 2003 – 2014 рр. виконав низку НДР, у рамках яких було розроблено науково-інформаційні, теоретичні, науково-методичні [10] та організаційні засади створення в бібліотеці інтегрованого інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки, освіти і практики України, її інформаційно-аналітичного забезпечення.

Кооперативна робота зі створення інформаційних ресурсів в Україні здійснювалася у рамках корпоративного проекту «Національна система реферування української наукової літератури» (за участю Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Інституту проблем реєстрації інформації НАН України) [6]. Результатом цієї роботи стало формування УРЖ «Джерело», який охоплює усі види первинних документів: серіальні (періодичні та продовжувані), матеріали наукових конференцій, збірники наукових праць, наукові монографії, довідники й словники, офіційні та відомчі видання, документи державних і громадських організацій, посібники для вищих навчальних закладів, автореферати дисертацій та препринти, онлайн-публікація загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова».

ДНПБУ як учасниця цього проекту з 2006 р. розпочала аналітико-синтетичне опрацювання основних галузевих фахових часописів та підготовку рефератів з метою їхнього відображення у загальнодержавній реферативній базі з питань психології і педагогіки, що друкуються і в паперовому варіанті – УРЖ «Джерело», Сер. 3. «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво».

У 2007 р. відділом наукової реферативно-аналітичної інформації ДНПБУ започатковано формування галузевої реферативної бази даних (РБД) з актуальних психолого-педагогічних питань, яка ведеться 3-ма мовами – українською, російською й англійською. Для розширення й поглиблення галузевого сегмента у загальнодержавній реферативній базі ДНПБУ як науково-методичний центр бібліотек освітнянської галузі виступила ініціатором кооперації освітнянських бібліотек МОН України та НАПН України. З 2009-го до створення інформаційно-реферативного ресурсу психолого-педагогічної тематики долучилися наукові бібліотеки вищів III–IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілю. Вони почали надавати реферативну інформацію про публікації у періодичних та продовжуваних виданнях, підготовлених вишами, що стало вагомим інноваційним поступом цих книгозбірень [11].

Динаміку зростання кількісних показників кумуляції реферативного інформаційного ресурсу з питань педагогіки, психології та освіти розглянемо за двома характеристиками: обсяг прореферованих періодичних видань (за роками) та число внесених до галузевої РБД статей з опрацьованих першоджерел. Дані про опрацьовані кожною

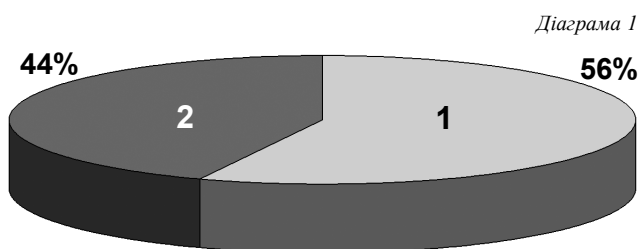
бібліотекою-учасницею формування галузевої РБД першоджерела, видані упродовж 2006–2014 рр., представлені у таблиці.

Таблиця
Опрацювання примірників видань учасниками формування рефератів за період 2006–2014 рр.

№	Учасники формування рефератів	Опрацювані примірники видань										Усього
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 I пів		
1	ДНПБ України ім. В. О. Суходолського	52	82	83	94	87	95	92	42	9		636
2	Вінницький державний пед. університет ім. М. Коцюбинського			3								3
3	Дрогобицький державний пед. університет ім. І. Франка				1	10	12	12	6			41
4	Інститут психології ім. Г. Костюка						7					7
5	Кам'янець-Подільський національний пед. університет ім. І. Огієнка				1		1					2
6	Київський міський пед. університет ім. Б. Грінченка					2	2	2	2			8
7	Київський інститут проф. освіти і освіти дорослих НАПН України				1		2	2				4
8	Київський національний пед. університет ім. М. Драгоманова		3									3
9	Криворізький державний пед. університет				2	4	2					8
10	Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека								2			2
11	Переяслав-Хмельницький держав. пед. університет ім. Г. Сковороди			3	2	1	3	3				12
12	Рівненський державний гуманітарний університет			2	1	1	2	2				8
13	Тернопільський національний пед. університет ім. В. Гнатюка				1	3	4	4	3			15
14	Уманський державний пед. університет ім. П. Тичини				3	7	4	2	2			18
15	Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків		3	2	1	2	2	2	1			13
16	Харківський національний пед. університет ім. Г. Сковороди	2		2		2	5	1				12
17	Херсонський державний університет				5	2	7	2	4			20
18	Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія		1				1	3	1			6

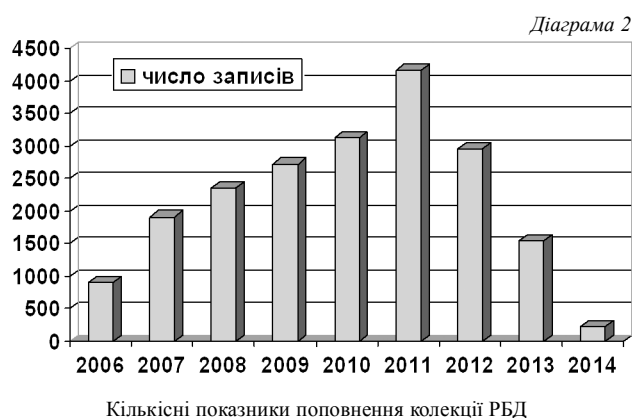
Наведені цифри свідчать, що корпоративна взаємодія дає змогу в стислі терміни значно збільшити масив реферативної інформації психолого-педагогічної тематики, яка відповідає вимогам часу щодо оперативного задоволення інформаційних потреб користувачів інформацією.

Діаграма 1 засвідчує розподіл загальної кількості прореферованих першоджерел між учасниками формування галузевої РБД, з яких 56 % прореферовані співробітниками відділу наукової реферативно-аналітичної інформації ДНПБУ, а реферати статей із 44 % номерів видань надані 17 бібліотеками-учасницями кооперативної взаємодії.

Розподіл прореферованих першоджерел між учасниками формування галузевої РБД

Галузева РБД станом на I півріччя 2014 р. – це масив інформації, вхідним потоком якої є реферати статей із 21 найменування наукових періодичних і продовжуваних видань психолого-педагогічної тематики теоретико-методологічного та практичного спрямування, які опрацьовують співробітники ДНПБУ, а також реферативна інформація про статті з 20 періодичних і продовжуваних видань, що надходять з 17 провідних бібліотек-учасниць галузевої корпорації з реферування. Загалом все це становить понад 800 примірників видань. На сьогодні загальний обсяг інформаційного ресурсу галузевої РБД, динаміку зростання якого зображено на діаграмі 2, сягає близько 20 тисяч записів.

Слід відзначити зниження темпів поповнення галузевої РБД, починаючи з 2012 р. Причиною цього є деяка затримка надходжень до ДНПБУ журналів для реферування, а також рефератів від бібліотек-учасниць кооперації.

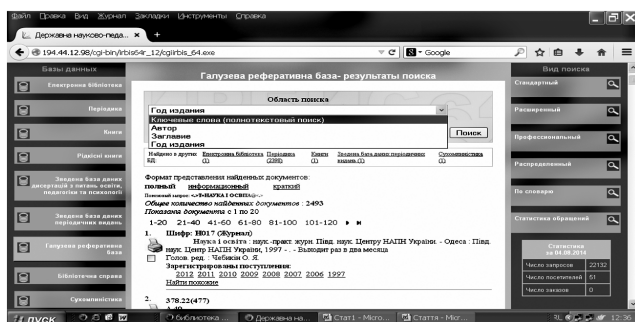
Публікація галузевої РБД здійснюється на веб-порталі ДНПБУ: <http://www.library.edu-ua.net>. Програмно-технологічна підтримка галузевої РБД упродовж 2007 – I півріччя 2013 рр. забезпечувалася за допомогою сконфігурованого під оболонку Windows програмного пакета Greenstone, в якому реалізовано функції структурної організації доступу до інформації, зберігання та управління вмістом РБД.

Починаючи з II півріччя 2013 р., для вирішення проблеми інтеграції бібліотечних інформаційних ресурсів та надання рівного доступу до нього незалежно від місця перебування користувачів шляхом створення єдиного вікна доступу до освітніх ресурсів використовується Система автоматизації бібліотек ІРБІС, у якій містяться засоби корпоративної каталогізації, інтегровані в модуль (АРМ) «Каталогізатор», і використано Google-подібний інтерфейс для швидкого знаходження пошукових

елементів [6]. Основними функціональними особливостями та перевагами запропонованого рішення є: швидка відповідь на запит, високоякісне ранжування документів за релевантністю, єдина точка доступу до інформаційних ресурсів у всіх онлайн-базах даних бібліотеки.

Структура записів для всіх БД передбачає сумісність основних пошукових елементів мета-писів (автори, назва, рік створення, ключові слова), а це створює необхідні передумови для формування єдиного інформаційного простору бібліотеки, розроблення комплексних профільних і спеціалізованих інформаційних ресурсів з інтегрованим пошуковим апаратом і зручним для користувача інтерфейсом.

На рисунку представлено вміст виведеного на екран комп'ютера діалогового вікна, за допомогою якого ведеться пошук інформації у колекції галузевої РБД за сформульованим запитом.

Діалогове вікно галузевої РБД

Запит для пошуку необхідної інформації у галузевій РБД складається шляхом введення пошукових термінів – автори публікацій, редактори, укладачі та інші особи; назва публікації; ключові слова (будь-яке слово з бібліографічного опису або тексту реферату); назва періодичного видання; рік видання – і підтримується за основою слів (відсікання праворуч). Тобто, галузева РБД як система-навігатор забезпечує точність пошуку інформації за запитом користувачів, а її інформаційні ресурси дають змогу здійснювати аналіз та узагальнення наукових розробок у освітянській галузі, а також досліджувати тенденції її розвитку. Таким чином, у сучасних умовах виникає діалектичний взаємозв'язок інформаційної функції бібліотеки, що включає в себе функцію перетворення знання в інформаційний продукт, і навігаторської, яка ґрунтується на визначенні оптимальних шляхів пошуку та організації доступу до необхідної інформації.

Отже, перевагами застосування інформаційного

ресурсу, який міститься у реферативній базі даних, є:

- можливість роботи з даними з глибоких хронологічним охопленням;
- зручний та простий у користуванні інтерфейс;
- можливість за один крок побачити результати за усіма можливими джерелами пошуку і деталізовану картину за назвами статей; авторами, які публікуються у пошуковій області; за роками публікацій;
- можливість перегляду, друку та збереження отриманих результатів;
- можливість одночасної роботи великого числа користувачів.

Використання галузевої РБД відкриває широкі можливості для інформування педагогічних працівників вищої, середньої та початкової шкіл, дошкілля, позашкільної освіти тощо, які потребують матеріалів методичного характеру, бажають ознайомитися з досвідом колег різних регіонів України щодо організації навчального і виховного процесів та здобутками педагогічної науки і практики [4].

Не менш важливою є можливість проведення системних досліджень з питань педагогіки, психології та освіти на базі реферативних інформаційних ресурсів, а також підготовка тематичних оглядово-аналітичних і прогностичних матеріалів, оскільки підґрунтям для них виступають наукові дослідження, розробки вітчизняних учених і фахівців.

Кількісний та якісний аналіз змісту, складових елементів генерованої у ДНПБУ галузевої РБД з актуальних психолого-педагогічних питань, а також наведені показники, характеристики, структура, особливості подання реферативної інформації дають змогу зробити висновок: галузева РБД відповідає сутності й призначенню інформаційного ресурсу, який має забезпечувати сучасна бібліотека. Тому вдосконалення системи галузевих електронних ресурсів як комунікаційних засобів, створення умов для їхнього безперебійного функціонування, легітимного доступу до них, їх постійне оновлення та професійна структуризація є перспективним напрямом роботи наукових бібліотек.

Список використаних джерел

1. *Букшина Т. Ф.* Відображення галузевої науково-реферативної інформації в УРЖ «Джерело»: кооперативна взаємодія освітянських бібліотек / Т. Ф. Букшина // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 12.
2. *Воройский Ф. С.* Информационные ресурсы / Ф. С. Воройский // Библиотечная энциклопедия / Рос. гос. б-ка. – М., 2007. – С. 427–428.

3. Дженакова Е. В., Корчемкина О. А. База данных как информационный ресурс: проблемы правового регулирования / Е. В. Дженакова, О. А. Корчемкина // Сборник «Инновации в науке»: материалы XIV международной заочной научно-практической конференции (19 ноября 2012 г.); [под ред. Я. А. Полонского]. – Новосибирск, 2012.

4. Коваленко І. Й. Шляхи розвитку галузевої реферативної бази даних Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського / І. Й. Коваленко // Наук. пр. Державної науково-педагогічної б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2. – С. 251–255.

5. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [П. І. Рогова, Ю. І. Артемов, Н. В. Вараксіна, І. Г. Лобановські; наук. ред. Рогова П. І.] // НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К.: [б. в.], 2012. – 23 с.

6. Костенко Л. Й. Реферативна база даних «Україніка наукова»: стан, перспективи використання / Л. Й. Костенко // Сучасний стан та перспективи наукового реферування: матеріали Міжнар. семінару-практикуму, присвяч. 10-річчю вид. РЖ «АПК України», 29 трав. 2009 р., Київ. – К., 2009. – С. 53–57.

7. Лобузина Е. В. Интернет-комплекс научной библиотеки как средство интеграции информационных ре-

сурсов / Е. В. Лобузина // Научные и технические библиотеки. – 2012. – № 12. – С. 20–27.

8. Про Національну програму інформатизації: Закон України: за станом на 10 лип. 2002 р. – К.: Парламент. вид-во, 2002. – 19 с.

9. Про організаційну і науково-методичну роботу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: постанова Президії Академії педагогічних наук України від 14 листоп. 2006 р., протокол № 1–7/12–318. – К., 2006. – 1 с.

10. Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації: практ. посіб. / В. І. Лутовинова // АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К.: Четверта хвиля, 2007. – 72 с. – (Сер. «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітніх бібліотек»).

11. Рогова П. І. Наукові проекти державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського як чинник удосконалення системи науково-інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної науки і освіти / П. І. Рогова // Науково-дослідна діяльність спеціальних бібліотек України – важлива складова розвитку сучасного бібліотекознавства: матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару – К., 2009.

12. Судіна Т. О. Галузевий інформаційно-реферативний ресурс: шляхи створення і використання / Т. О. Судіна // Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару, Черкаси, 20 – 22 жовтня 2008 р. – Черкаси, 2008.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2014.

UDC 026:37:004.65(048.3)

Tamara Volovenko,

junior science employee of V. Sukhomlynsky SPSL of Ukraine

ABSTRACT DATABASE AS THE INFORMATION RESOURCE OF THE LIBRARY

Investigated by determining the content, structure and features of the concept of «information resource» and described its components. Examined the key features and benefits of using a database as an electronic information objects. Highlighted the formation of sectoral refereed resources on psychological and pedagogical issues, education and participation in this process of the network of educational libraries MES and APS of Ukraine. Analyzed by quantitative indicators representations of the abstract information psychological and pedagogical issues in the industry as a part of DDB information resource library.

К л ю ч е в ы е с л о в а: information resources, summarization, pedagogy, education, nationwide abstract database «Ukrainika scientific», V. Sukhomlynsky scientific pedagogical state library of Ukraine, branch abstract database, educational library cooperation.

УДК 026:37:004.65(048.3)

Тамара Воловенко,

мл. науч. сотрудник ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского

РЕФЕРАТИВНАЯ БАЗА ДАННЫХ КАК ИНФОРМАЦИОННЫЙ РЕСУРС БИБЛИОТЕКИ

В статье рассматриваются ключевые характеристики и преимущества использования баз данных как электронного информационного объекта. Освещено формирование отраслевого реферативного ресурса по психолого-педагогическим вопросам и образованию, участие в этом процессе сети образовательных библиотек МОН Украины и АПН Украины. По количественным показателям проанализировано представление реферативной информации психолого-педагогической тематики в отраслевой РБД как составляющей информационных ресурсов библиотеки.

К л ю ч е в ы е с л о в а: информационный ресурс, реферирование, общегосударственная реферативная база данных «Украиника научная», ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского, отраслевая реферативная база данных, образовательные библиотеки, кооперация.